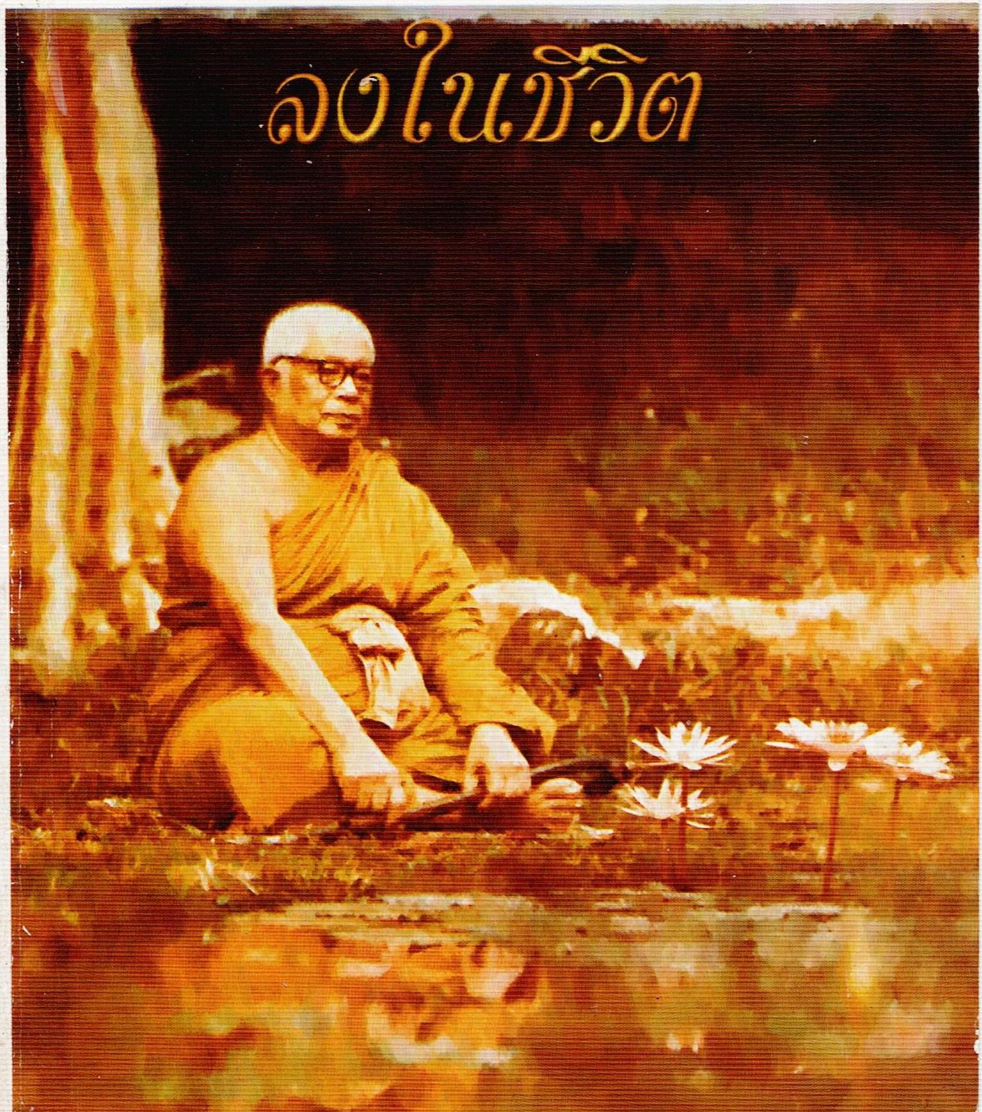
พุทธทาส อินทปัญโญ

ธรรมะที่ควรเติม ลงในชีวิต

ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต

(คัดจาก... ชุดลอยปทุม อันดับ ๕๒)

คำบรรยายของ

ท่านพุทธทาส ภิกขุ

ในโอกาสอบรมครู วิทยาลัยจันทรเกษม

เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ปีที่พิมพ์ พฤษภาคม ๒๕๔๑

จัดพิมพ์โดย ธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลาราม

ผู้สนใจหนังสือเล่มนี้สามารถติดต่อได้ที่

ธรรมทานมูลนิธิ

๖๘/๑ หมู่ที่ ๖ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๖, ๐-๗๗๔๓-๑๖๖๑-๒ โทรสาร ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๗

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา

๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ ศาลาธรรมสพน์ ทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๑๑๕๓๕, ๐๒-๔๔๑๑๕๘๘ www.thammasapa.com

อนุโมทนา

การพิมพ์หนังสือธรรมะขึ้นเป็นธรรมทาน ในสมัยที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่งเช่นนี้ เป็นสิ่งที่มีเหตุผล และควรแก่การอนุโมทนา, จึงขออนุโมทนา.

คำว่า "ธรรม" เพียงคำเดียว มีความหมายมากมายหลายประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ทุกขั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา, เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก ทั้งโดยส่วนตัว และส่วนรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะค่อย ๆ เผลอไปหลงใหลในรสอร่อยอันเกิดจากการประพฤติผิดธรรมะ นั่นเอง. สัญชาตญาณกิเลสในใจคน ย่อมชอบใจในรสอร่อยชนิดนั้น และเจริญเติบโตขึ้นจนกระทั่งมีจิตใจเป็นกิเลสไป ทั้งเนื้อทั้งตัว. บูชากิเลสสุดชีวิตจิตใจ จนเห็นไปว่า ไม่ต้องมีธรรมะอะไรที่ไหนอีกแล้ว; ขอแต่ให้มีเหยื่อสนองกิเลส ให้เต็มที่อยู่ตลอดเวลา เป็นพอแล้ว. เขาเห็นว่าหน้าที่ของเขา มีอยู่เพียงแต่หาเหยื่อ สนองความต้องการของกิเลสเท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

เรียกได้ว่า โลกที่กำลังขาดแคลนธรรมะ สำหรับสร้างสันติภาพ; มีแต่อธรรม คือสิ่งที่จะสร้างวิกฤตกาลให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ดังที่ปรากฏอยู่ในโลกปัจจุบัน. แม้จะมีการศึกษาอย่างไร ร่ำรวย สวยงาม สนุกสนานกันสักเท่าใด ก็ยิ่งเต็มไปด้วยสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรเลวร้ายในโลก นับตั้งแต่ยาเสพติด คอรัปชั่น อันธพาล ภัยสังคม เหยียบย่ำสิทธิมนุษยชน สงครามเศรษฐกิจ สงครามเลือด และการมุ่งประหัตประหารกัน ระหว่างชนชั้น ที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง จนไม่รู้จักจบสิ้น, กระเพื่อมทั่วถึงกันทั้งโลก แม้ในหมู่ผู้ที่ตั้งตนอยู่ในธรรม โดยสุจริต. ผลแห่งอธรรม ทำนองนี้ ไม่อาจจะมี ถ้าหากว่าธรรมะมีอยู่ในโลก.

บางคน อาจจะคิดว่า มันเป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้เสียแล้วที่จะไม่ให้โลกเป็นเช่นนี้. ปล่อยให้เป็นไปตามบุญ และพลอยเป็นคนตาหลิ่ว เข้าเมืองตาหลิ่วไปกะเขาด้วยสักคนหนึ่ง ก็แล้วกัน โดยไม่ต้องละอายโลกสัตว์เดรัจฉาน ที่ยังคงอยู่ในสภาพเดิมๆ แต่ประการใด. แต่พวกที่นับถือธรรมะศาสนานั้นเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง และเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุและปัจจัย; เหมาะสร้างปัจจัยแห่งสันติภาพกันใหม่ เพื่อหมุนโลกนี้ไป ตามทางแห่งความสงบสุข โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่า ธรรม นั่นเอง; จึงได้พยายามพากันเผยแพร่ธรรม ชักชวนกันให้กระทำทุกอย่าง เพื่อการกลับมาแห่งธรรม สู่หมู่มนุษย์นี้. การพิมพ์หนังสือธรรมะขึ้นเผยแพร่ ก็ล้วนแต่ทำไปเพื่อวัตถุประสงค์ ข้อนี้.

การรู้จักธรรม คือการรู้ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง คนไม่หลงใหลในสิ่งใด แม้ในความเอร็ดอร่อย ที่กำลังรู้สึกอยู่กับจิตใจอย่างยิ่งยอด. ไม่ว่าจะเป็นความสุขชนิดไหน ย่อมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความหลงใหล สำหรับผู้ที่รู้ธรรมอย่างแท้จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้เพราะเหตุนี้. ความรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากัน มากมายสักเพียงไร. ผู้ประพฤติธรรม ย่อมรู้สึกเป็นสุข เมื่อรู้สึกว่าตนได้ประพฤติธรรม หรือเมื่อได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง. ความเคารพตัวเองในข้อนี้ ทำให้รู้สึกเป็นสุข. ไม่หวังความสุขอันเป็นมายา คือสุขเวทนา ทางเนื้อหนัง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจที่ตกเป็นทาสของเวทนาเหล่านั้น เสียแล้ว.

ธรรมะ ช่วยให้เรารู้จักชีวิต อย่างถูกต้อง รู้จักสิ่งแวดล้อมชีวิต และใช้มันอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่การงาน ทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง มิตรสหาย ฯลฯ อย่างถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุขส่วนบุคคล และสันติภาพของส่วนรวม โดยส่วนเดียว, ไม่สร้างวิกฤตกาลใดๆ ขึ้นแก่ใคร แม้แก่สัตว์เดรัจฉาน และพฤกษชาติทั้งปวง, ไม่เป็นคนทำลายโลก หรือหนักแผ่นดิน แม้แต่หน่อยเดียว. สิ่งที่เรียกว่า บาป, โชคร้าย, หรือ ซวยตลอดชาติ ย่อมไม่มีแก่ผู้ประพฤติธรรม. ข้อนี้ หมายความว่า นรก ไม่มีสำหรับบุคคลชนิดนี้, มีแต่ สวรรค์ นับตั้งแต่วินาทีที่เขาประพฤติธรรม เป็นต้นไป ทีเดียว.

เรา มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับการศึกษา เพื่อให้รู้จักสิ่งทั้งปวง อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง เพื่อมีชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข มิใช่มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับไว้เป็นสื่อ ให้เราตกเป็นทาสของกิเลส จนโงหัวไม่ขึ้น เหมือนที่เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกปัจจุบัน ซึ่งกำลังขาด ธรรมะ. เราบังคับโลกนอกตัวเราไม่ได้ก็จริง แต่เราสามารถควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้สัมผัสโลก แต่ในลักษณะที่จะไม่เป็นพิษ-เป็นภัย แก่เราได้ โดยอาศัยธรรมะ นั่นเอง. ถ้าคนในโลก ทำได้เช่นนี้ โลกนี้ก็เป็นโลกที่งดงามน่าอยู่อาศัย หรือเป็นโลกของพระศรีอาริยเมตไตรย ขึ้นมาทันตาทันควัน เพราะเป็นโลกที่อิ่มเอิบ ไปด้วยธรรม.

ทางรอด ของโลกปัจจุบันนี้ มีอยู่ทางเดียวนี้เท่านั้น คือเดินไปตามทางธรรม. การช่วยให้ทุกคนได้เดินไปตามทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันใหญ่หลวง และสูงสุด. ขอให้การจัดการพิมพ์หนังสือธรรมะขึ้นเผยแพร่นี้ จงสำเร็จประโยชน์เต็ม ตามความประสงค์ ทั้งแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยทุกแง่ทุกมุมเถิด. ข้าพเจ้าขออนุโมทนา มา ในที่นี้ด้วย เป็นอย่างยิ่ง.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

โมกขพลาราม, ไชยา

คำปรารภ

หนังสือเรื่องนี้จัดพิมพ์ขึ้นตามโครงการเผยแผ่ธรรมะ ของคณะธรรมทาน หนังสือที่พิมพ์ขึ้นส่วนหนึ่งสำหรับแจกจ่ายเนื่องในโอกาสวันสำคัญที่มีกิจกรรมต่าง ๆ ของสวนโมกขพลาราม และอีกส่วนหนึ่งจัดจำหน่ายในรูปเอากุศลเป็นกำไรเพื่อนำมาจัดพิมพ์เล่มต่อไป

ขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านที่ได้มีส่วนช่วยให้การจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี.

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๙

สารบัญ

ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต

ความหมายของ "ธรรมะ" ๒

ทุกชีวิตสัมพันธ์อยู่กับธรรมะ..๒

ธรรมะความหมายที่ ๓ สำคัญที่สุด..๕

ปฏิบัติให้ถูกต้องจักไม่มีทุกข์..๗

ธรรมะนี้ปฏิบัติให้ถูกตลอดชีวิต..๙

ชีวิตเป็นสุขต้องไม่มีปัญหา..๑๑

เรื่องเงินทำให้มีความทุกข์มาก..๑๒

ไม่ทำอะไรด้วยความหวังแต่ทำด้วยสติปัญญา.............. ๑๕

ความสุขบริสุทธิ์มีได้จากความพอใจอันถูกต้อง............๑๘

ทำหน้าที่ให้ถูกต้องจะมีผลเป็นความสุข........................๒๑

หลงอร่อยในความสุข จะพินาศ..๒๔

เลิกหลงความอร่อย ปฏิบัติเพียงตามธรรมชาติ............๒๖

อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ..๒๙

ต้องเติมธรรมะ ชีวิตจึงจะสมบูรณ์..๓๕

ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต

พุทธทาส ภิกขุ

ท่านที่เป็นครูบาอาจารย์ และ ท่านสาธุชน

ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย

อาตมาขอแสดงความยินดี ในการมาของท่านทั้งหลาย ในลักษณะเช่นนี้ คือมาแสวงหาสิ่งที่เรียกกันว่าธรรมะ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว.

เรื่องที่จะพูดกันมันก็มีส่วนที่เป็น**ธรรมะที่ต้องการ คือที่ยังขาดอยู่, ที่ยังจะต้องเติมให้เต็ม.** พูดเป็นภาพพจน์สักหน่อย ก็พูดว่า เหมือนกับเติมธรรมะลงไปในชีวิต; เหมือนกับคนเติมน้ำมัน เติมเชื้อเพลิง, เติมอะไรลงไป ในสิ่งที่จะต้องเติม, อย่างนั้นเหมือนกัน.

อบรมครูวิทยาลัยจันทรเกษม ครั้งที่ ๑ เมื่อ ๒๓ ต.ค. ๒๕๒๕

ความหมายของ "ธรรมะ"

ถ้าว่ากันโดยแท้จริงในชั้นลึก **ชีวิตนั้นมันก็เป็นธรรมะอยู่แล้ว แต่มันมีธรรมะอีกหลายๆ อย่าง ที่ต้องประกอบกันอยู่.** ขอให้ท่านทั้งหลายสนใจฟัง และจำหัวข้อเรื่องธรรมะไว้สักอย่างหนึ่งว่า "คำว่าธรรมะนั้นมีความหมาย ๔ ความหมาย" คือ :

ที่เป็น **ตัวธรรมชาติ** ก็เรียกว่าธรรมะ. ที่เป็นตัว**กฎ ของธรรมชาติ**ก็เรียกว่าธรรมะ. ที่เป็นตัว**หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**นั้น ก็เรียกว่าธรรมะ. ที่เป็นตัว**ผลที่เกิดมาจากหน้าที่นั้น** ก็เรียกว่าธรรมะด้วยเหมือนกัน.

มันเลยเป็น ๔ ความหมาย จำได้ง่ายๆ สั้นๆ ว่า ***(๑) ธรรมชาติ (๒) กฎของธรรมชาติ, (๓) หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ,*** และ ***(๔) ผลจากหน้าที่.***

ทุกชีวิตสัมพันธ์อยู่กับธรรมะ

ทีนี้เราก็ดูที่ตัวเรา : เนื้อหนังร่างกายจิตใจของเราที่มีอยู่นี้เรียกว่า **ตัวธรรมชาติ** ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ที่มันเป็นตัวร่างกายมีชีวิต นี้เรียกว่า ตัวธรรมชาติ.

ทีนี้ **ตัวกฎของธรรมชาติ** ซึ่งมันมีอยู่ในตัวเราในร่างกายเราที่มันจะเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร, เจริญอย่างไร, เสื่อมอย่างไร, กระทั่งว่า เราจะต้องทำอย่างไรกับมัน, เป็นตัวกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในชีวิตนี้แล้ว.

หน้าที่ของเรา ก็คือ**ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์**นั้น ๆ เพื่อชีวิตอยู่ได้, และเพื่อชีวิตเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เพื่อชีวิตอยู่ได้ก็เช่นว่ามันมีกฎเกณฑ์ทำให้เกิดหน้าที่แก่เรา; เช่นว่า : เราต้องกิน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องบริหาร ต้องหาปัจจัย อาหาร เครื่องนุ่มห่ม ที่อยู่อาศัย การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ กระทั่งว่าการคบหาสมาคมกับบุคคลรอบด้าน หรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ให้ถูกต้อง. นี่มันเป็น**หน้าที่ที่จะต้องทำให้รอดอยู่ได้**; ถ้าทำหน้าที่นี้ไม่ถูกต้อง มันอาจจะตายหรือเกือบตาย. **หน้าที่อีกแผนกหนึ่ง**ก็คือจะ**ต้องทำให้เจริญด้วยคุณค่ายิ่งๆ ขึ้นไป**, อย่าให้เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์คนหนึ่ง.

การ**เป็นมนุษย์**คนหนึ่งนั้นหมายความว่า มัน**ต้องได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ**; ถ้าไม่ได้รับสิ่งนี้มันก็เสียชาติเกิด เพราะว่ามันจะต้องได้เต็มที่ ตามที่มนุษย์อาจจะรับได้. ฉะนั้นจึงเกิดเป็นหน้าที่อีกชั้นหนึ่งว่าเราต้องทำให้ได้รับประโยชน์

ของความเป็นมนุษย์ให้ถึงที่สุด.

หน้าที่ชั้นแรกที่ว่า **ทำให้รอด**หน้าที่อยู่ได้นี้สัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็น, สุนัข แมว กา ไก่ อะไรมันก็ทำเป็น, และมันก็**ทำอยู่ตามธรรมชาติ** เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ได้. ครั้นรอดชีวิตอยู่ได้แล้วสัตว์เหล่านั้นมันหมดหน้าที่; แต่ว่าคนยังไม่หมด. **คนเราเมื่อรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว** ต้องทำต่อไป คือ **เลื่อนชั้นของชีวิตนั้นเอง** ให้มันสูง, สูงขึ้นไป, ให้เต็มไปด้วยคุณค่าหรือประโยชน์อย่างสมบูรณ์ ทั้งประโยชน์ที่จะพึงมีแก่ตน และประโยชน์ที่จะพึงมีแก่ผู้อื่น หรือว่ามีทั้งสองฝ่ายร่วมกันก็ได้. ดังนั้น**มนุษย์จึงผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์**เป็นอันมากก็ในข้อนี้.

เมื่อได้ทำหน้าที่อันนี้**ถูกต้อง** มันก็เลยได้รับผลของหน้าที่ คือทำถูกต้องมัน**ก็ได้รับผลเป็นสุข,** อยู่เป็นสุข, เต็มไปด้วยประโยชน์ดังที่กล่าวแล้ว. ถ้าทำไม่ถูกต้อง มันจะไม่มีประโยชน์คุณค่าอะไร; สักว่ามีชีวิตอยู่หรือถ้าทำไม่ถูกต้องยิ่งไปกว่านั้นอีกมันก็เป็นคนที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ เจ็บ ๆ ไข้ ๆ หรือตายไปเลยไม่ได้เหลือรอดเป็นชีวิตอยู่. ฉะนั้น การที่**เราทำให้สบายดี มีสุขภาพดีแล้วปฏิบัติหน้าที่ของตน**ให้เกิดผลแก่ทุกฝ่ายนั้นแหละ**เรียกว่าหน้าที่.** **ธรรมะ คือหน้าที่** แล้ว**ผลที่เกิดมา**อย่างนั้น

แหละ **คือผลที่เกิดมาจากหน้าที่.**

ธรรมะความหมายที่ ๓ สำคัญที่สุด

ท่านทั้งหลายจะสังเกตเห็นได้เองว่า ธรรมะในความหมาย ๔ อย่างนั้น **อย่างที่ ๓ นั่นแหละสำคัญ.** ที่ท่านอุตส่าห์มาจากที่ไกล มาแสวงหา มันก็คือความรู้ ธรรมะความหมายที่ ๓ **คือหน้าที่** นั่นเอง.

ขอย้ำหรือทบทวนอีกทีว่า : *ธรรมะคือ ธรรมชาติ* เนื้อหนังร่างกายของเรา. *ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ* ที่มันควบคุมร่างกายนี้อยู่ให้เป็นไปตามกฎ. **ธรรมะ ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่** ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำให้ถูก. ตามกฎของธรรมชาตินั้น ๆ ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. ส่วนธรรมะในความหมายที่ ๔ นี้ไม่ต้องสนใจนักก็ได้; เพราะว่าถ้าปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแล้ว ย่อมเกิดผลดีอยู่เอง.

ดังนั้นความหมายที่เราจะต้องสนใจที่สุด ก็คือความหมายที่ ๓ ที่ว่า **ธรรมะคือ หน้าที่** ที่สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดจะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ จึงจะรอดอยู่ได้

หรือจะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ข้อนี้ไม่ใช่เฉพาะคน ไม่ใช่เฉพาะมนุษย์; มนุษย์ก็ต้องทำ, ต่ำลงไปถึงสัตว์เดรัจฉานก็ต้องทำ, ต่ำลงไปอีกถึงต้นไม้ต้นไร่ ซึ่งมีชีวิตด้วยเหมือนกัน มันก็ต้องทำ. แม้แต่ต้นไม้ มันก็ต้องทำหน้าที่ดำรงชีวิต, ธรรมะคือหน้าที่ก็มีแม้แต่ต้นไม้. แต่ไม่มีใครเคยพูดว่า ต้นไม้มีธรรมะปฏิบัติ; แต่ขอบอกให้รู้ว่ามันเป็นจริงอย่างนั้น; เพราะสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่แล้วก็เรียกว่าธรรมะได้ทั้งนั้น. ธรรมะมีความหมายถึง ๔ ประการอย่างนี้.

เด็ก ๆ ได้ยินครูบอกแต่เพียงว่าธรรมะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วก็เลิกกัน คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ก็คือเรื่อง ๔ เรื่องนี้แหละ คือ เรื่องธรรมชาติ, เรื่องกฎของธรรมชาติ, เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เรื่องผลที่เกิดมาจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

แต่ถึงอย่างนั้น **ก็มีความสำคัญอยู่ในความหมายที่ ๓,** ความหมายที่ ๓ **ที่ว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.**

เพราะฉะนั้น**พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ทรงบัญญัติธรรมะไว้มากมาย** ที่เรียกกันว่า ๘๔,๐๐๐ ธรรมขันธ์ หรืออะไรก็ตามทีเถิด; แต่รวมแล้ว**ทรงมุ่งหมายจะแสดงหน้าที่ว่ามนุษย์จะต้อง**

ประพฤติปฏิบัติกันอย่างไร.

ปฏิบัติให้ถูกต้องจักไม่มีทุกข์

สรุปสั้นที่สุด ก็ว่า **ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องทางกาย ทางวาจา** และ **ทางใจ,** สามคำเท่านี้แหละ ขยายความออกไปหมดทั่วทั้งพระไตรปิฎกก็ได้ : ความถูกต้องทางกาย ทางวาจา และทางใจ. เมื่อมีความถูกต้องทางกาย วาจา ใจ แล้ว มันก็ไม่มีความทุกข์เลย มันก็มีเท่านี้

อย่างไรเรียกว่าถูกต้อง? คือ**ไม่มีผู้ใดเกิดความทุกข์,** ถูกต้องอย่าไปเอาอย่างนั้น อย่าไปเอาอย่างนี้, หรืออย่าไปคาดคะเนเอาเองว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด. ก็ต้องให้รู้ว่า **ถูกนั้นมันคือไม่มีใครเป็นทุกข์;** แต่ได้รับความสุขด้วยกันทุกฝ่าย, และผิดนั้นคือเต็มไปด้วยความทุกข์ ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่ง. ความถูกต้องทางกาย วาจา ใจ คือไม่ทำให้ผู้ใดหรือฝ่ายใดต้องเป็นทุกข์เดือดร้อน แล้วก็อยู่เป็นสุข.

ทำไมต้องระบุไปที่กาย วาจา ใจ? ก็เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งการกระทำ. ร่างกายก็ทำงานทางกาย, วาจาก็ทำงานทางปากทางวาจา, ใจก็ทำงานทางใจคิดนึก. มันมีส่วนสำคัญอยู่ ๓

ส่วน สำหรับจะทำอะไร. ดังนั้นเราต้องรู้จักมันให้ดี แล้วทำให้มันมีความถูกต้องทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ดังที่กล่าวแล้ว. ฉะนั้นท่านทั้งหลายคงจะสรุปเอาใจความได้เอง ในความหมายนี้ ความหมายที่ ๓ ว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

มีผู้สรุปความไว้ดีแล้ว ในความหมายนี้ คือเขาสรุปความไว้ว่า **ธรรมะ คือระบบของการปฏิบัติ ที่ถูกต้องแต่ความเป็นมนุษย์ ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา**. ท่านช่วยจำไว้บ้างซิ แล้วมันจะได้ประโยชน์กลับไปคุ้มค่า ถ้าจะไม่จำหรือไม่เข้าใจอะไรเสียเลย ก็ดูจะมาเสียเวลาเปล่า ๆ เสียค่ารถ เสียค่าใช้จ่ายเปล่า; อะไรที่ควรจะจำไว้เป็นหลักได้ ก็ควรจะจดจำไว้ให้แม่นยำ ให้เป็นหลักเป็นธรรมะ ๔ ความหมาย.

ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่สำคัญที่สุด จนถึงกับสรุปความได้ว่า ธรรมะ คือระบอบปฏิบัติ ระบอบปฏิบัติ ช่วยจำเอาไว้, ไม่ใช่การพูด. มัน**เป็นระบอบปฏิบัติคือทำด้วย กาย วาจา ใจ.** ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์, ที่สมกับความเป็นมนุษย์, ที่ถูกต้องกับความเป็นมนุษย์, จำเป็นแก่ความเป็นมนุษย์ ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา, **ทุกขั้นตอนของความเจริญเติบโตของมนุษย์ ต้องให้ถูกต้อง.**

นี้ก็มีเท่านี้แหละ **ทำให้มันถูกต้อง**ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ แล้ว**ชีวิตนั้นก็เป็นชีวิตที่ถูกต้อง** มีความสงบสุข. เป็นชีวิตที่มันเต็มอยู่ด้วยความถูกต้อง ทุกอย่างทุกประการ ไม่ว่ามองกันในแง่มุมไหน แล้วก็เป็นชีวิตที่ดำเนินไปด้วยดี และถึงจุดหมายปลายทางได้.

เหมือนรถยนต์สักคันหนึ่ง ถ้ามันมีความถูกต้องทุกระบบของมัน มันก็วิ่งอย่างดี อย่างสบาย อย่างปลอดภัย อย่างเงียบฉี่ไปสู่จุดหมายปลายทาง; เพราะว่ารถยนต์คันนั้นมันมีความถูกต้องทุก ๆ ส่วนประกอบของมัน. ชีวิตของคนเรานี้เปรียบคล้ายอย่างนั้นแหละ; มันต้องมี**ความถูกต้องทุกระบบปฏิบัติในร่างกายนี้,** โดยเฉพาะทางกาย ทางวาจา ทางใจ. **ก็จะเป็นชีวิตที่เจริญไปอย่างรวดเร็ว.** เพื่อถึงจุดเจริญที่สุดที่มนุษย์ควรจะไปถึง.

ธรรมะนี้ปฏิบัติให้ถูกตลอดชีวิต

ฉะนั้น ธรรมะนี้ช่วยจำไว้เถิดว่า คือระบอบ**ปฏิบัติ หมายความว่าต้องกระทำ**ประพฤติ **ไม่ใช่เพียงแต่พูดๆ,** จด ๆ ไว้ในสมุด แล้วมันก็เลิกกัน. จะต้องประพฤติปฏิบัติจึงจะเป็น

ธรรมะ และเรื่องเหล่านั้นต้องถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์; เพราะว่าเราเป็นมนุษย์ ต้องปฏิบัติถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ แล้วทุกขั้นตอน ตั้งแต่เกิดมาจากท้องมารดา, เติบโตขึ้นมา วัยรุ่นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือน แก่เฒ่าเข้าโลงไป. นี้เรียกว่าทุกขั้นตอนเลย ต้องมีความถูกต้อง, ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ, ก็เลยมีแต่ความสงบสุข **เป็นสุข**; นี้เรียกว่า**เป็นมนุษย์ที่แท้จริง** เรียกกันให้เต็มตามความหมายก็เรียกว่า **เป็นอริยบุคคล** คือ **เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ.**

ถ้ามันโง่เง่า เต่า ปู ปลา ทำอะไรไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่าเป็นบุถุชน, บุถุชน คนหนาอยู่ด้วยความโง่ความหลง นี่**คนหนา** เรียกว่า **ปุถุชน** มันก็มีความผิดพลาด; ก็ไม่ได้รับประโยชน์ที่น่าจะพอใจ เพราะไม่มีความถูกต้องในระบบแห่งการประพฤติหรือการกระทำ ในทุก ๆ ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ. เดี๋ยวนี้มีการประพฤติกระทำถูกต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ คนนั้นก็เป็นคนประเสริฐ, ไกลจากความทุกข์, ไกลจากความชั่ว, ไกลจากทุกอย่างที่ไม่พึงปรารถนา, ก็เลยเรียกว่าอริยบุคคล, เมื่อฝ่ายโน้นเป็นบุถุชน คนหนา คนโง่ อยู่ด้วยความมืดความหลง; ฝ่ายนี้ก็เป็นอริยบุคคล, มีความสว่างไสว แจ่มแจ้ง สงบเย็นเป็น

มนุษย์ได้ถึงที่สุด.

ชีวิตเป็นสุขต้องไม่มีปัญหา

เราควรจะมองกันอย่างนี้, **ตั้งเป้าหมายของความเป็นมนุษย์** ไว้อย่างนี้ **ว่าจะเป็นบุคคลที่ปราศจากความทุกข์**, ปราศจากความชั่ว, ปราศจากปัญหาทั้งปวง, ที่จะเกิดขึ้นแก่ชีวิต, ถ้ามีปัญหามันก็มีความยุ่งยากลำบากกระวนกระวาย เร่าร้อน มืดมัว หนักหน่วง อันนั้นเรียกว่าปัญหา. อย่าให้มันมีปัญหาชนิดนั้น ชีวิตนี้มันจะเกลี้ยง, คือมีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ มันก็สบายเป็นสุขแบบที่แท้จริง, ไม่ใช่สบายหลอก ๆ ด้วยกิเลส.

เดี๋ยวนี้คนไปหลงในความสุขสนุกสนาน ด้วยอำนาจของกิเลส, แล้วก็ว่าเป็นความสุข; ทุกคนบูชาเงินว่าเงินจะช่วยให้เกิดความสุข. แต่ให้ดูให้ดีเถิดว่า เงินนี้มันไม่แน่เสมอไป ว่าจะช่วยให้เกิดความสุข.

ถ้าคนไม่รู้ธรรมะแล้ว เงินนั่นแหละจะช่วยให้เกิดความทุกข์; หาก็หาด้วยจิตใจที่หนักอึ้ง กระวนกระวายก็เป็นทุกข์ตั้งแต่หา, ครั้นได้มาแล้วก็ใช้เป็นเหยื่อของกิเลสปรนเปรอ

กิเลส ให้เกิดตัณหา ราคะ โทสะ โมหะ. **นี่ได้มาแล้วมันก็ยังร้อน** เก็บรักษาไว้ก็**วิตก กังวล หวง**แล้วก็**ห่วง** จนเป็นโรคประสาท เพราะมีเงินที่เกินไว้มาก ๆ นั่นเอง. นี่เรียกว่าหาเงินหรือมีเงินหรือใช้เงิน โดยไม่ถูกต้องตามทางของธรรมะ, ไม่ถูกต้องตามทางของธรรมะคือปฏิบัติหน้าที่ข้อนี้ไม่ถูกต้อง.

ถ้าเขามีความรู้เรื่องธรรมะควบคุมชีวิตอยู่เสมอในการหาเงิน ก็ไม่มีความกระวนกระวายใจ, มีจิตใจสงบไปตั้งแต่จะหาเงิน, คนหนึ่งหาด้วยความร้อนใจ, คนหนึ่งหาด้วยจิตใจที่ปกติ, มันก็ต่างกันเสียแล้วตั้งแต่การหา.

เรื่องเงินทำให้มีความทุกข์มาก

จะเทียบตัวอย่างง่าย ๆ ที่สุด จะเข้าใจได้ง่าย ๆ ที่สุด เช่นว่าคนหนึ่งซื้อลอตเตอรี่ หรือหวยอะไรก็ตามใจ มานอนกระวนกระวายว่าเมื่อไรจะถูก, มันกระวนกระวายทั้งวันทั้งคืน, ทั้งวันทั้งคืน ว่าเมื่อไรมันจะถูก หรือมันจะไม่ถูก, จนถึงวันออกมันก็ไม่ถูกแหละ; มันก็เป็นทุกข์เหมือนกับตกอยู่ในนรกทั้งวันทั้งคืน. อีกคนหนึ่งซื้อลอตเตอรี่หรือหวยมา แล้วก็ไม่รู้ไม่ชี้ ไม่ต้องรู้เก็บไว้ก็แล้วกัน ถึงวันออกค่อยไปรู้ มันก็ไม่มีความทุกข์

ทรมานอะไร.

ครั้นถึงวันออกถ้าคนที่ไม่มีธรรมะ มันเหมือนกับคนบ้า, มันอาจจะบ้าตายเลยเพราะถูกลอตเตอรี่. ส่วนคนมีธรรมะมันก็อย่างนั้นแหละ, มันก็ไม่มากอะไรไปกว่านั้น, มันปกติได้ แม้ว่าถูกลอตเตอรี่. นี้คิดดูเถิดว่าการถูกลอตเตอรี่มาก ๆ นะ ของคนที่มีธรรมะกับคนที่ไม่มีธรรมะมันต่างกันถึงอย่างนี้. คนหนึ่งมันจะเป็นบ้าเสียให้ได้, หรือไม่ก็เป็นโรคประสาทเลย; คนหนึ่งมัน**ไม่เป็นอะไร.**

ทีนี้มีเงินไว้ก็เหมือนกัน **คนไม่มีธรรมะก็เต็มไปด้วยความวิตกกังวล;** แม้ฝากไว้ในธนาคารเรียบร้อยแล้ว มันก็ยังไม่วายวิตกกังวล, ความวิตกกังวลนั้นทำให้เป็นโรคประสาท. อย่าเข้าใจว่ามีเงินมากแล้ว จะไม่เป็นโรคประสาท การมีเงินมาก ๆ นั้นแหละจะช่วยให้เป็นโรคประสาทได้เร็วขึ้นมากขึ้นถ้าไม่มีธรรมะ. เอ้า, ทีนี้ถ้ามีธรรมะมันไม่วิตกกังวล; มันรู้ว่าอย่างนั้นเอง มันอย่างนั้นเอง, มันก็นอนหลับสบายดี. นี้เรียกว่ามันต่างกันถึงอย่างนี้.

ทีนี้ถ้าสมมุติว่าเงินมันสูญหายมันวิบัติอะไรไป คนไม่มีธรรมะก็เหมือนจะบ้าตาย หรือตาย หรือเป็นบ้า; ส่วนคนมี

เมื่อคนเราจะหาเงิน
จะมีเงิน จะใช้เงิน จะเก็บเงินก็ดี
ถ้าไม่มีธรรมะแล้วจะเป็นทุกข์;
ที่ว่าหาเงินนี้มันก็ต้องทำงาน,
ทำงานด้วยธรรมะนั้นมันเยือกเย็น;
ทำงานด้วยกิเลสตัณหานั้นมันร้อน.

ธรรมะมันก็อย่างนั้นแหละ, หายก็หาย, หาเอาใหม่อีกแหละ, ไม่เป็นทุกข์เลย, เขาไม่เป็นทุกข์เลย.

เมื่อคนเราจะ**หาเงิน** **จะมีเงิน** จะ**ใช้เงิน** จะ**เก็บเงิน**ก็ดี **ถ้าไม่มีธรรมะแล้วจะเป็นทุกข์**; ฉะนั้นช่วยศึกษาไว้ให้พอ ว่า หาเงินก็ไม่เป็นทุกข์, มีเงินก็ไม่เป็นทุกข์, ใช้เงินก็ไม่เป็นทุกข์, เก็บเงินก็ไม่เป็นทุกข์, คือไม่กระวนกระวายใจ ไม่หนักใจ ไม่ทรมานใจว่าอย่างนั้นแหละ. นี่แหละธรรมะจำเป็น.

ที่ว่า**หาเงินนี้มันก็ต้องทำงาน**, **ทำงานด้วยธรรมะนั้นมันเยือกเย็น**; **ทำงานด้วยกิเลสตัณหานั้นมันร้อน**. คนโง่

ทำงานด้วยกิเลสด้วยตัณหา, ด้วยความหวังอย่างยิ่ง เหมือนกับไฟเผาหัวใจ. คนโง่ทำงานด้วยความหวังด้วยกิเลสตัณหาเพราะไม่มีธรรมะ, มันมีแต่กิเลสตัณหาหรือมีความโง่; เขาก็หาเงินหรือทำการงานด้วยกิเลสตัณหา ร้อนใจก็ร้อนอยู่ข้างใน, ข้างนอกก็ร้อนอยู่ด้วยลมด้วยแดด, มันร้อนทั้งข้างนอกข้างในเพราะว่ามันมีความหวังนั่นเอง.

ไม่ทำอะไรด้วยความหวังแต่ทำด้วยสติปัญญา

อาตมาได้ยินเด็ก ๆ เขาพูดกัน เด็กนักเรียนโต ๆ แล้วนี่เขาพูดกันว่า *"ครูสอนว่าชีวิตนี้อยู่ด้วยความหวัง"* **นี่แหละอันตราย** เพราะยังไม่รู้ว่าหวังชนิดไหนกัน. ถ้าหวังชนิดที่เป็นกิเลสตัณหาแผดเผาหัวใจแล้วไม่เท่าไรดอก คนนั้นมันก็จะต้องเป็นบ้า; เพราะว่าอยู่ด้วยความหวังที่ทรมานใจอยู่ตลอดเวลา.

ความหวังนั้นไม่ใช่ว่าพอเราหวังแล้ว มันจะได้ตามใจหวัง, พอเราหวังมันก็ยังไม่ได้อยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้นจึงถือว่า **มันผิดหวังแล้วตั้งแต่เราลงมือหวัง,** มันผิดหวังอยู่ตลอดเวลา. บางทีก็ผิดหวังตลอดไป ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะมัวแต่หวัง, มันทำให้เราเร่าร้อนเหนื่อยกาย เหนื่อยใจ ในการทำงาน อย่า

ทำงานด้วยความหวัง. แล้วทำงานด้วยอะไร? ก็ทำงานด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญา.

ปัญญามันก็รู้เองว่า เราควรจะทำอะไร, ควรจะทำอย่างไร, ควรจะทำเท่าไร, ทำที่ไหน, ทำเมื่อไร, รู้แล้ว ก็ตั้งใจไว้เป็นหลัก, แล้วก็ทำไป. แต่อย่าหวังให้มันกัดหัวใจ; อย่าไปหวัง, **อย่าไปหวังให้มันกัดหัวใจ, ทำให้สนุกไปด้วยสติปัญญา.** ทำได้นิดหนึ่งก็ยินดี ทำได้นิดหนึ่งก็ยินดี ยินดี ๆ จนกว่ามันจะสำเร็จ, ไม่มีความหวังที่จะต้องกัดหัวใจ.

ฉะนั้นเด็ก ๆ ของเราจึงทำผิดในเรื่องนี้ **หวังอย่างกิเลสตัณหา** เป็นโรคภัยไข้เจ็บเสียเมื่อเล่าเรียนนั่นเอง, หรือว่ามันเป็นโรคประสาท เป็นคนพิการจนชีวิตนั้นใช้ไม่ได้ไปเลย; เพราะมัน**ทรมานใจ** ในการเรียนในการกระทำนี้มากเกินไป หรือบางทีมันก็ชิงสุกก่อนห่ามเร็วเกินไป อย่างนี้มันก็วินาศหมด เพราะมันหวังรุนแรง.

ฉะนั้น**ไม่ต้องหวัง ทำไปตามสติปัญญา,** สนุกสนานในการกระทำ, เป็นสุขอยู่ในการกระทำ; เพราะว่าเราไม่ก่อความหวังขึ้นมา ให้เป็นไฟเผาหัวใจ. คนชนิดนี้ไม่มีไฟเผาหัวใจ เมื่อทำการงานหรือการเล่าเรียน, แล้วก็เจริญไปอย่างสม่ำเสมอ

ถึงที่สุดได้. เขาไม่ต้องเป็นโรคประสาท หรือไม่เป็นโรคร้ายแรงอะไร ๆ, หรือไม่ต้องไปชิงสุกก่อนห่าม ทำผิดศีลธรรม อย่างที่ว่าเสียหายหมด, หรือว่า**ไม่ชิงสุกก่อนห่าม** ชนิดที่เรียกว่ามัน**รวยลัด** คือไม่รวยง่ายมันก็ขโมย หรือปล้นจี้ มันก็ต้องเสียหายหมด. นี่มัน**ชิงสุกก่อนห่าม เพราะมีความหวังมากเกินไป.**

ความหวังมากเกินไปทำให้จิตใจระรัว ทำอะไรไม่ได้ดี; เด็กนักเรียนที่เรียนหนังสือด้วยความหวังมากเกินไปนั้นเรียนไม่ได้ดี เพราะว่าใจคอมันไม่ปกติ. เมื่อรู้ว่าจะต้องเรียนอย่างไรแล้วก็ไม่ต้องหวัง. ทำไปอย่างสบาย ๆ, คือทำด้วยสติสัมปชัญญะปัญญา ไม่ต้องมีกิเลสตัณหา ซึ่งเป็นความหวัง. **กิเลสตัณหานั้นมัน ไม่เข้าใครออกใคร.** พอมีมาเมื่อไรมันก็ร้อนเมื่อนั้นแหละ, มันก็เป็นไฟเมื่อนั้นแหละ.

ฉะนั้นเราทุกคน**อย่าได้ทำอะไรด้วยกิเลสตัณหาเลย,** จงทำด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา; ก็จะ**พอใจอยู่ในการงาน** แล้วก็**เป็นสุขอยู่ในการงาน,** มีความสุขเพลิดเพลินอยู่ในการงาน, ไม่ต้องทิ้งหน้าที่ไปหาความสุขนอกบ้าน. **กิเลส ตัณหา กามารมณ์นั้นมันเป็นสุขหลอกลวง,** เป็นความสุขเผาผลาญ, **เป็นความสุขทำลายเจ้าของ** กัดเจ้าของให้วินาศไปเลย ความสุขชนิดนั้น.

ฉะนั้นเราทุกคนอย่าได้ทำอะไร
ด้วยกิเลสตัณหาเลย,
จงทำด้วยสติสัมปชัญญะ และปัญญา;
ก็จะพอใจอยู่ในการงาน แล้วก็เป็นสุข
อยู่ในการงาน, มีความสุขเพลิดเพลิน
อยู่ในการงาน, ไม่ต้องทิ้งหน้าที่ไปหา
ความสุขนอกบ้าน. กิเลส ตัณหา
กามารมณ์นั้นมันเป็นสุขหลอกลวง,
เป็นความสุขเผาผลาญ, เป็นความสุข
ทำลายเจ้าของ กัดเจ้าของให้วินาศไปเลย

ความสุขบริสุทธิ์มี ได้จากความพอใจอันถูกต้อง

ความสุขบริสุทธิ์ คือความสุขที่เกิดจากว่าเราได้ทำถูกต้องแล้ว, เราพอใจตัวเองแล้ว ทำอะไรของเราอยู่นี่แหละ, ทำอยู่นี่แหละ; เมื่อรู้สึกว่าถูกต้องเป็นที่น่าพอใจแล้ว ความพอใจนั้น

จะให้เกิดความสุข, ไม่เชื่อไปลองดู. **ความสุขต้องเกิดมาจากความพอใจเสมอ;** ถ้าไม่มีความพอใจแล้วไม่เกิดความสุข. เพราะฉะนั้นเราจะทำอะไรสักนิดหนึ่ง หรือมีอะไรสักนิดหนึ่ง; ถ้าพอใจแล้วมันก็เกิดความสุข. เรียกว่าความสุขเกิดมาจากความพอใจ.

แต่เรื่องมันมีว่า ความพอใจนั้นต้องถูกต้อง ต้องบริสุทธิ์; ไม่ใช่พอใจไปลักเขา ไปขโมยเขา, ล่วงกาเมฯเขา หรืออะไรอย่างนั้นเป็นความพอใจของกิเลส. อย่างนี้ไม่ใช่ความพอใจที่จะให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง, มันให้เกิดความสุขอย่างหลอก, หลอก-หลอก-หลอก หนักเข้าก็วินาศเลย มันเป็นความพอใจของกิเลส.

เดี๋ยวนี้เรามี**ความพอใจของธรรมะ** ของพระธรรม**คือความถูกต้อง;** ถูกต้องก็พอใจ พอใจก็เป็นสุข. ชาวนาเขามีธรรมะ เขาก็พอใจในการทำนา เป็นสุขอยู่ในการทำงาน ในการไถนา ดำนา; เขามีความสุขอยู่ที่นาเมื่อทำนา, ไม่ต้องมีความสุขเมื่อไปตลาด ไปอาบอบนวด ไปอะไรต่างๆ นาๆ ซึ่งเป็นเรื่องของความหลอกลวง; ความสุขให้เกิดความพอใจ ความพอใจให้เกิดความสุข, ความสุขเกิดมาแต่ความพอใจ. **ถ้ามีความหวัง**

ความต้องการรุนแรงเข้ามาแล้ว มันไม่อาจจะพอใจดอก; เพราะมัน**หวังเกินเสมอ มันพอใจไม่ได้.** ถ้าความหวังเข้ามาเมื่อไร ความพอใจมันเกิดไม่ทัน, มันเกิดไม่ได้, เพราะความหวังมันเผาผลาญอยู่เรื่อย.

อย่าทำงานด้วยความหวังของกิเลสตัณหา ด้วยความโง่เขลาอย่างนั้น; **แต่ต้องทำด้วยความสงบเย็นแห่งจิตใจ ที่มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญา,** ทุกอย่างมันจะเป็นความสุขไปหมดถ้าเราพอใจ.

อย่างว่ากวาดเรือน ถ้าไม่พอใจมันก็ตกนรกเพราะต้องกวาดเรือน; แต่ถ้าพอใจมันยิ่งสนุกที่ได้กวาดเรือน, ที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกแก่หลานเป็นต้น, แล้วก็พอใจในการกวาดเรือน, แล้วก็สนุกสนานอยู่ในการกวาดเรือน; บ้านเรือนนั้นมันก็ไม่รก. ถ้ามันมีแต่ความหวังมีแต่กิเลสตัณหา, ไม่พอใจแล้วมันก็ไม่ทำละ. ฉะนั้นบ้านเรือนของคนที่มีกิเลสชนิดนี้ก็รกไปหมดแหละ.

นี่เรา**อย่าหวังด้วยความโง่** ให้มัน**เผาหัวใจ;** มีจิตใจเกลี้ยงเกลาสงบเย็น แล้วก็ทำงานไป, ทำงานไปแล้วก็สนุกตลอดเวลา, มีความสุขตลอดเวลา, เป็นความสุขที่ไม่ต้องซื้อหาจ่ายเงินอะไร. มันเป็นความสุขที่เกิดขึ้นเอง เพราะความพอใจ ที่ได้

รู้สึกว่าเรากระทำถูกต้องแล้ว; อย่าไปหวังให้มันกัดหัวใจ ให้มันเผาหัวใจ, **ทำให้ถูกต้องเถิด ผลมันก็จะออกมาเอง.**

ทำหน้าที่ให้ถูกต้องจะมีผลเป็นความสุข

ข้อนี้ในพระบาลีก็มีกล่าวมาก *ว่าอย่าไปเร่งมันด้วยความหวัง อย่าไปเร่งมันด้วยกิเลสตัณหา ทำให้ถูกต้องเถิดพอแล้ว. พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบไว้ว่าเหมือนกับแม่ไก่ฟักไข่;* มันก็ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง : แม่ไก่จะฟักไข่อย่างไร, จะกกอย่างไร, จะพลิกกลับอย่างไร, จะหมุนอย่างไร, จะอะไรให้ถูกต้องตามวิธีของการฟักไข่. พอครบกำหนดไข่มันก็กลายเป็นตัวออกมา โดยที่แม่ไก่ไม่ต้องปรารถนาว่าลูกไก่จงออกมา, ลูกไก่จงออกมา, ลูกไก่จงออกมา. ถ้าแม่ไก่ตัวไหนมันฟักไข่ด้วยความกระวนกระวายใจว่าลูกไก่จงออกมา, ทำไมยังไม่ออกมา, ยังไม่ออกง่าย, ลูกไก่จงออกมา, นี่มันแม่ไก่บ้า, มันเป็นแม่ไก่บ้า, คิดดูให้ดี.

ฉะนั้น เรา**พยายามที่จะมีใจคอปกติ** แล้วก็**จะเป็นสุขอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มทำการทำงาน จนกระทั่งทำงานสำเร็จผล, เป็นสุขตลอดเวลา** เป็นความสุขแท้จริง และไม่ต้อง

ใช้จ่ายเงินอะไร; เพราะมันเป็น**สุขในการกระทำ.**

หรือเปรียบเหมือนกับว่าชาวนาคนหนึ่งทำนา, เขาพอใจว่าได้ไถแล้ว ได้หว่านแล้ว ได้ดำแล้ว ดูแลดีแล้ว เขาก็พอใจ. แม้ว่าในการไถนาได้แนวเดียวแถวเดียว เขาก็พอใจแล้ว, จอบฟันนาทีเดียวเขาก็พอใจแล้ว, ทุกครั้งที่ทำลงไป พอใจแล้วพอใจแล้ว ก็เป็นสุขเรื่อยไปเรื่อยไป ๆ จนกว่าจะขุดนาเสร็จ ไถนาเสร็จ ดำนาเสร็จ ดูแลเสร็จ; เป็นสุขตลอดเวลา ไม่มีร้อนใจเลย. ส่วนชาวนาที่โง่มีกิเลสตัณหามาก มันก็อยากให้ข้าวออกรวงวันนี้; ตั้งแต่แรกขุดดิน ตั้งแต่แรกไถนา; เมื่อออกไม่ทันเขาก็ว่า โอ๊ย! ป่วยการทำนา ไปขโมยดีกว่า ไปปล้นไปจี้ดีกว่า มันก็เป็นเสียอย่างนี้ และก็ไม่มีความสุขเลย.

ขอให้เรารู้จักทำให้**การงานหน้าที่นั่นแหละ ให้ความสุขแก่เรา, เป็นครูบาอาจารย์**; อย่างนี้แหละ**มีความสุขอยู่ในการงาน;** เมื่ออยู่หน้ากระดานดำถือชอล์กเขียนอยู่ หรือทำอะไรอยู่หน้ากระดานดำ ในห้องเรียนนั่นแหละ มันเป็นเวลาที่มีความสุขที่สุด เพราะได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง อย่างมีประโยชน์แก่ตนเอง และอย่างมีประโยชน์แก่นักเรียนทุกคน มองเห็นอย่างนี้แล้ว มันก็เป็นความสุข ไม่ต้องไปจ่ายเงิน.

ถ้าว่าไม่คิดอย่างนี้ครูก็ไปหาความสุข : อยากจะปิดโรงเรียนเร็วๆ, ปิดชั่วโมงเรียนเร็วๆ, ออกไปหาความสุขนอกถนน แล้วก็ไปเจอะอะไรบ้าง คิดดูเอง รู้กันอยู่ทุกคน ซึ่งล้วนแต่ต้องจ่าย แล้วก็ยังมีอันตราย, ยังมีอะไรอีกมากมาย, แล้วก็ไม่ใช่ความสุขดอก มันเป็นเรื่องหลอกตัวเองทั้งนั้นแหละ.

คนได้แต่**แต่งตัวสวยๆ, กินอาหารอร่อยๆ, มีสิ่งยั่วยวนกิเลสตัณหากันถึงที่สุด, นั้นมันไม่ใช่ความสุขเลย, มันเป็นเรื่องหลอกตัวเองทั้งนั้น**, เผาตัวเองทั้งนั้น ไม่เท่าไรก็วินาศแหละ, คิดดูเถิด ไม่เท่าไรจะต้องวินาศ เพราะมันเป็นความสุขปลอม หลอกตัวเอง.

ถ้าเรามีสุขจริงของพระธรรม คือ**เมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ของพระธรรมแล้ว มีความสุขอย่างนี้มันสุขจริง** ไม่ต้องแกล้งทำ, ไม่ต้องบังคับให้สุข, ไม่ต้องหลอกตัวเองให้สุข, แล้วเงินก็ไม่เสีย เงินก็เหลือมาก, เงินเดือนก็เกินใช้ เกินพอใช้ ไม่ต้องคอร์รัปชั่น. ที่ต้องคอร์รัปชั่นนั้น ก็เพราะมันต้องการความสุขหลอกลวงมากเกินไป, เงินเดือนไม่พอใช้ ต้องคอร์รัปชั่น เขาจับได้มันก็วินาศ, จะไปทำอย่างนั้นทำไม.

หลงอร่อยในความสุข จะพินาศ

มนุษย์เราทำผิดส่วนมาก เพราะว่าหลงในความสุขหลอก ช่วยไปคิดดู ช่วยพากันไปคิดดูว่า **ความวินาศความเสื่อมเสีย ความเป็นทุกข์**ของมนุษย์ทั้งหมดทุกคน ที่มันมีขึ้นชนิดนั้น **เพราะมันหลงในความสุขหลอกๆ** : หลงในรสของความสุขหลอกๆ กามารมณ์ทางเพศ เรียกว่า**ความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ;** ถ้าคำนี้มันแปลกหูไม่เคยฟัง ก็ช่วยฟังช่วยจำไว้ด้วยว่า ทางอายตนะ. **ความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ** คือความเอร็ดอร่อย **ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ,** ๖ ทางนั้นแหละ เขาเรียกว่า อายตนะ, หลงใหลในความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ แล้วมันติดยิ่งกว่ายาเสพติด, มันก็ยอมจ่ายเงิน จนเงินเดือนไม่พอใช้จะต้องคอร์รัปชั่น.

อร่อยทางตา มันก็ซื้อเครื่องแต่งตัวเครื่องประเทืองผิวเครื่องอะไรต่างๆ, **ทางหู** ก็สร้างสิ่งไพเราะขับกล่อม, **ทางจมูก**ก็สร้างกลิ่นหอม, **ทางลิ้น**ก็กินอร่อย, **ทางผิวหนัง**ก็สร้างความบำรุงบำเรอทางผิวหนังทางความนิ่มนวล ทางความยวนกิเลส, **ทางจิต**ก็เพ้อฝันไปในเรื่องวิมานในอากาศ. นี่เรียกว่าหลงในความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ ยิ่งกว่ายาเสพติด; อันนี้ยิ่งกว่า

ความเอร็ดอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ, ๖ ทาง นั้นแหละ เขาเรียกว่า อายตนะ, หลงใหลในความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ แล้วมันติดยิ่งกว่ายาเสพติด, มันก็ยอมจ่ายเงิน จนเงินเดือนไม่พอใช้จะต้องคอร์รัปชั่น.

ยาเสพติดนะ, แล้วหลงมากหลงกันทุกคนก็ว่าได้.

ยาเสพติดยังบางคน แต่**หลงความอร่อยทางอายตนะนี้จะว่าทุกคนก็ได้** ตามมากตามน้อย; แต่คนที่หลงเต็มที่ก็มีอยู่มากเหมือนกัน; แล้วไปดูเถิด คนพวกนั้น**ไฟติดอยู่ในอก**ทั้งนั้น ที่มันหลงในความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ. มัน**จะมีอาการเหมือนกับว่านรกเข้าไปสุมอยู่ในจิตใจ** คือความเร่าร้อนมืดมัวเศร้าหมองสุมอยู่ในจิตใจ, บังคับไม่ได้ก็ต้องคดโกง ต้องคอร์รัปชั่น แล้วก็ต้องพินาศในทางสังคม; อย่าไปเอากับมันเลย.

เรื่องนี้มันก็ลำบากเหมือนกันแหละ ที่ว่า**ทุกคนชอบ**

ความเอร็ดอร่อย เพราะถูกกระทำให้เป็นอย่างนั้นมาตั้งแต่เล็กๆ คนเลี้ยงเด็กเขาชอบประคบประหงม ให้เด็กได้รับความเอร็ดอร่อย, สนุกสนานที่สุด จนเด็กเสียนิสสัย, บังคับไว้ไม่ได้ แล้วก็จะเอาความเอร็ดอร่อยยิ่งๆ ขึ้นไปอย่างไม่มีขอบเขต. คนตกเป็นทาสของกิเลส; เป็นทาสของกิเลส บูชาความอร่อยทางอายตนะ มันก็เป็นทุกข์จนตายแหละ; แม้จะร่ำรวยสักเท่าไร มันก็เป็นทุกข์อยู่นั่นแหละ. ถ้าคนเป็นทาสของความเอร็ดอร่อยทางอายตนะ หรือทางกิเลส เขาจะใช้เงินมากๆ บำรุงบำเรอทางอายตนะ มันก็ยังเป็นทุกข์อยู่นั่นแหละ; เพราะว่า**กิเลสตัณหามันอิ่มไม่เป็น;** รู้ไว้เถอะว่า กิเลสตัณหาน่ะมันอิ่มไม่เป็น, ยิ่งบำรุงบำเรอมันก็ยิ่งอยากมาก, **บำรุงบำเรอมันก็อยากมาก** มันอิ่มไม่เป็น, จะใช้เงินชั่วโมงละล้านบำรุงบำเรอกิเลสตัณหา มันก็อิ่มไม่เป็น, มันก็ร้อนอยู่นั้นแหละ. ฉะนั้นที่ว่าจะเย็นเป็นสุขนั้น มันไม่ต้องบำรุงกิเลสตัณหาต่างหาก.

เลิกหลงความอร่อย ปฏิบัติเพียงตามธรรมชาติ

ฉะนั้น เราอย่าไปหลงในความอร่อยเลย, รู้ธรรมะกันเสียบ้าง อุตส่าห์มาแต่ที่ไกล ขอให้รู้ธรรมะกันเสียบ้าง คือรู้ว่า

ความอร่อยนั้น มันเป็นเพียงความรู้สึกแก่ระบบประสาทตามกฎของธรรมชาติ. ความไม่อร่อยมันก็คือความรู้สึกแก่ระบบประสาทตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ดังนั้นจึงเหมือนกันในข้อที่ว่า มันเป็นความรู้สึกแก่ระบบประสาท ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ : ทางหนึ่งมัน**อร่อยแก่ประสาท**ถูกแก่ประสาท มันก็**หลงรัก**, อันหนึ่งมัน**ไม่อร่อยก็หลงเกลียด**; ฉะนั้น ทั้ง**หลงรัก**และ**หลงเกลียด** มัน**โง่เท่ากัน**, มันโง่เท่ากัน, ไปหลงในสิ่งที่เกิดแก่ระบบประสาท ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเสมอกัน เรียกว่าหลงเท่ากัน.

อร่อยก็รู้ว่า เออ, นี่มันอร่อย; ถ้าเผอิญได้กินของอร่อยก็รู้ว่านี่อร่อยก็แล้วกัน อย่าไปหลงรัก มันก็ไม่ทำอะไรเอา. นี่ไม่อร่อย ก็เอ้อ, ไม่อร่อย, อย่าไปหลงเกลียดมันให้โง่ทำไม. ไปหลงรักในความอร่อยมันก็โง่, ไปหลงเกลียดในความไม่อร่อยมันก็โง่. ฉะนั้นอย่าไปหลงทั้งในความอร่อยและในความไม่อร่อย; รู้ว่ามันเป็นอย่างนั้น เราค่วรจะกิน, จะหาจะกินแต่ในทางที่มันถูกมันควร ที่มันเป็นประโยชน์แก่ร่างกายดีกว่า, **อย่าไปหลงความอร่อยมันจะสร้างกิเลสตัณหาไม่รู้จักจบ,** มันจะทรมานใจไม่รู้จักจบ. เดี๋ยวอร่อยก็**หลงรัก,** ไม่อร่อยก็

หลงเกลียด, มันก็**ทรมานใจด้วยกันทั้งนั้น**แหละ, เฉยๆ อยู่ดีกว่า, อยู่ในสภาพกลางๆ ดีกว่า.

ฉะนั้นช่วยสอนลูกสอนหลาน อย่าให้บูชาความเอร็ด-อร่อยกันนัก; ถ้าเขารู้จักเรื่องนี้มาตั้งแต่เล็กๆ แล้วจะมีประโยชน์มาก. เดี๋ยวนี้พ่อแม่นั่นแหละตัวการ ไปทำให้เด็กๆ มันหลงในความเอร็ดอร่อย, สนุกสนานมากเกินไป, จนในที่สุดมันเป็นอันตรายแก่เด็กๆ ของเรานั่นเอง คือทำให้เขาโง่หลงรักหลงเกลียด, หลงรักหลงเกลียดหลงโกรธอะไรสลับกันอยู่เรื่อยไป, ไม่มีความสุข. บอกให้เขารู้ว่าอร่อยก็แค่รู้สึกทางประสาท, ไม่อร่อยก็แค่รู้สึกทางประสาท. อร่อยก็ไม่ดีใจ, ไม่อร่อยก็ไม่โกรธแค้นขัดใจ, ควรจะทำอย่างไรก็ทำอย่างนั้น.

อยากจะกินของอร่อยก็ได้, ไปหามากิน, กินเข้าไปรู้สึกอร่อย, อย่าไปหลงกับมัน. อย่าไปหลงมัน มีเท่านั้นเอง; อร่อยก็เลิกกัน, อร่อยก็แล้วไป, อร่อยก็แล้วไป อย่างนี้มันจะไม่สร้างกิเลส; แล้วมันก็จะไม่หลงหาสิ่งเอร็ดอร่อยมาบำรุงบำเรออะไรกันนัก, ปล่อยไปตามธรรมชาติ. บางเวลามันก็พบกันเองแหละของอร่อย, บางเวลามันก็พบกันเองของไม่อร่อย, แต่จิตคงที่ปกติอยู่เสมอ **ตั้งหน้าตั้งตาทำการงานในหน้าที่ ดี**

กว่าจะมามัวหลงกับเรื่องความอร่อยหรือความไม่อร่อย.

นี้หน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ : อย่าไปหลงในความรู้สึกที่เกิดขึ้นแก่ระบบประสาท ตามธรรมชาติ, ตามธรรมชาติ ให้รู้ไว้ให้ดี ว่ามีธรรมชาติ, มีกฎของธรรมชาติ, มีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เราต้องรู้จักมันให้ดี ๆ. **อย่าไปหลงสิ่งที่มันเกิดอยู่ตามธรรมชาติเลย.** เราควรจะได้ประโยชน์อะไร จะทำอย่างไรก็ทำซี; อย่าไปหลงอยู่กันนั่นกับนี่ ซึ่งไม่มีความเจริญ แล้วก็ทรมานใจอยู่ตลอดเวลา.

อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ

จะพูดให้ถึงตัวธรรมะในบาลีสักหน่อย เกรงว่าบางคนจะหลับเสียก่อนละมัง, ดูบางคนก็เตรียมจะหลับอยู่แล้ว; คือว่า **พระบาลีนั้นก็มีหลักว่า อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ,** ฟังไม่เข้าใจใช่ไหม? **อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ** มีผัสสะอย่างไร? เมื่อไร? ก็ยังไม่รู้ละมัง **ต้องทำให้ถูกต้องเมื่อมันมีผัสสะ.**

ผัสสะนั้น ก็คือ**การกระทบ** : ตากระทบรูปเกิดจักษุ-วิญญาณรู้สึกต่อรูปนั้นอยู่, สามอย่างนี้มันทำงานร่วมกันอยู่ ตา - รูป - แล้วก็จักษุวิญญาณสามอย่างนี้ทำงานกันอยู่ เรียกว่า

ผัสสะ. พูดให้สั้น ๆ **เมื่อตาเห็นรูปนั่นเองเรียกว่าผัสสะ** แต่มันมี **จักษุวิญญาณ**ที่เป็นเครื่องรับรู้รูปนั้น นี้เรียกว่า**ขณะผัสสะ.**

เมื่อหูได้ฟังเสียงเกิดโสตวิญญาณ - รู้เสียงสัมผัสเสียงอยู่ นี้ก็เรียกว่าผัสสะทางหู.

เมื่อ**จมูกได้กลิ่น** มันก็เกิด**ฆานะวิญญาณ** - วิญญาณทางจมูก, จมูกกับกลิ่นกับวิญญาณทางจมูกทำงานร่วมกันอยู่ รู้ว่ากลิ่นอะไรอย่างไร นี้เรียกว่าผัสสะทางจมูก.

ทางลิ้นเมื่อได้กินของ คือ**ลิ้นได้สัมผัส**ของที่เคี้ยวกินอยู่ ก็เรียกว่า **ชิวหาวิญญาณ** เกิดขึ้น, รู้รสนั้นอยู่นี่เรียกว่าผัสสะทางลิ้น.

เมื่อ**ผิวหนังได้ประสบกับสิ่งที่มากระทบผิวหนัง** นิ่มนวลก็ดี หยาบคายแข็งกระด้างก็ดี อะไรก็ดี, นี่ผิวหนังนั้นมันก็กระทบกับสิ่งที่มากระทบกับผิวหนัง แล้วก็เกิด**กายวิญญาณ** รู้สึกอันนี้; นี้ก็เรียกว่าผัสสะทางผิวหนัง ทางร่างกาย.

หรือว่า**ใจระลึกนึกคิด**ถึงสิ่งใดอยู่ มันก็เกิด**มโนวิญญาณ** รู้จักสิ่งนั้น นี้เรียกว่ามโนสัมผัส คือผัสสะทางใจ.

มันมีผัสสะ**ทางตา** ผัสสะ **ทางหู** ผัสสะ**ทางจมูก** ผัสสะ**ทางลิ้น** ผัสสะ**ทางผิวกาย** ผัสสะ**ทางจิตใจ** ๖ ผัสสะ ทั้ง ๖ ผัสสะ

นี้เรียกว่าผัสสะ; **อย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะจะไม่เกิดความทุกข์, ถ้าทำผิดเมื่อเกิดมีผัสสะ จะมีความทุกข์.**

ทำผิดเมื่อมีผัสสะนี้ ก็คือไปหลงรัก ไปหลงเกลียดเข้านั่นเอง : เมื่อตาเห็นรูปที่น่ารักมันก็หลงรัก, เมื่อตาเห็นรูปที่ไม่น่ารักมันก็หลงเกลียด, มันก็หลงรักหรือหลงเกลียด; อย่างนี้เรียกว่าทำผิดทางผัสสะ จะต้องเกิดความทุกข์ที่ทางตา. ทีนี้เขาเรียกว่าสวยก็สวยซิ ก็อย่าไปหลงรักกับมัน, นี้ไม่สวยก็ไม่สวยซิอย่าไปหลงเกลียดกับมัน. รู้แต่ว่าเราจะต้องทำอย่างไรกับเรื่องเหล่านี้, หรือไม่ต้องทำอะไร; ถ้าต้องทำอะไรก็ทำ ไม่ต้องทำอะไรก็ไม่ทำซี, อย่าไปหลงรักที่มันสวย, อย่าไปหลงเกลียดที่มันไม่สวย, มันจะเป็นทุกข์ มันเป็นความหลง มันเป็นคนบ้า. เดี๋ยวหลงรักเดี๋ยวหลงเกลียด, เดี๋ยวหลงรักเดี๋ยวหลงเกลียด เดี๋ยวทางตา เดี๋ยวทางหู เดี๋ยวทางจมูก เดี๋ยวทางลิ้น เดี๋ยวทางกาย เดี๋ยวทางใจ, มีแต่เรื่องหลงรักและหลงเกลียด นั่นแหละมันเป็นความทุกข์.

อย่าไปหลงรักหลงเกลียดทางใดๆ หมด มันจะไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นได้. เพราะถ้ารัก เกิดเวทนาหลงรักแล้วมันก็เกิดตัณหา เกิดความอยาก มันก็ยึดมั่นเป็นตัวกู - ของกู มันก็

หนักอกหนักใจ แล้วมันก็เป็นความทุกข์เพราะสิ่งที่รัก. ถ้าว่ามันไม่น่ารักก็ไม่น่ารักซิ; ไม่หลงเกลียดไม่เกิดความอยากที่จะหนีหรือจะฆ่า, หรือจะทำลายอะไรกับใคร, ไม่กระวนกระวายอะไร, ไม่รำคาญอะไร, เพราะเราไม่หลงเกลียดอะไร. **บังคับจิตใจให้ได้**อย่างนี้ **อย่าทำผิดเมื่อผัสสะ ก็จะไม่เป็นทุกข์**; บังคับไม่ได้, ทำผิดเมื่อมีผัสสะมันก็ต้องเป็นทุกข์; จะเป็นทุกข์หรือจะไม่เป็นทุกข์ ก็เพราะว่าทำผิดหรือทำถูก เมื่อผัสสะ.

ทุกวันๆ เรามีผัสสะกันทุกวันๆ ตลอดเดือน ตลอดปี ตลอดชีวิต เรามีผัสสะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ววันหนึ่งมันมีได้หลาย เพราะมันทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้ง ๖ อย่าง, เรื่องนั้นแล้วเรื่องนี้, เรื่องนี้แล้วเรื่องโน้น, ไม่มีเรื่องอะไรก็ไปเอาเรื่องเก่าๆ มาคิด มันก็ผิดแล้วมันก็เป็นทุกข์.

ประโยคนี้เป็นหัวใจในพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนาที่*พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ ว่าหัวใจธรรมะทั้งหมดก็คืออย่าทำผิด เมื่อผัสสะ มันจะเป็นทุกข์;* ทำให้ถูกให้ตรงเรื่องให้ฉลาดมันก็จะไม่เป็นทุกข์. เมื่อมีผัสสะมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ตามเราต้องฉลาด, ฉลาดต้องรอบรู้ว่าอย่างไร

ทำไม; แล้วอย่าไปทำผิดกับมันเป็นอันขาด คือ อย่าไปหลงรักและหลงเกลียดนั่นเอง มันก็ไม่มีเรื่องที่จะเกิดกิเลสตัณหาอะไรให้เป็นความทุกข์.

เมื่อต้องทำอะไรก็ทำไปซิ; อย่าไปทำด้วยความเกลียดและความรักซิ, ก็ทำไปอย่างสติปัญญาอย่างมีเหตุผล การงานมันก็ลุล่วงไปด้วยดี. ถ้าไป**ทำด้วยความเกลียด**หรือ**ความรัก**แล้ว **มันลำเอียง**แล้ว, มันจะลำเอียงแล้ว มันจะไม่ถูกต้อง; ต้องทำด้วยจิตใจที่เป็นอิสระเสมอ.

ขอให้เรารู้ว่า**หัวใจธรรมะ,** หัวใจพระศาสนา หัวใจของพระธรรมทั้งหมดมีอยู่ ๒ ประโยคนี้เท่านั้น **ถ้าทำผิดเมื่อมีผัสสะจะเป็นทุกข์, ถ้าทำถูกเมื่อมีผัสสะจะไม่เป็นทุกข์,** มีเท่านี้เท่านั้น. อุตส่าห์มาเสียค่ารถไฟมาตั้งหลายบาท มาเหน็ดเหนื่อยเสียเวลา เดี๋ยวจะไม่ได้อะไรนะจะบอกให้รู้ ว่านี่แหละคือ**หัวใจของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นหลัก.** ในพระไตรปิฎกทั้งหมดทั้งสิ้น ก็สรุปรวมไว้ได้เพียงเท่านี้ : **อย่าทำผิด คืออย่าโง่** และ**ทำผิดเมื่อมีผัสสะ,** ไปหลงรักหลงเกลียดหลงโกรธ; ที่เราเห็นโง่กันอยู่ตลอดไป จนกระทั่งเลวร้ายอันธพาลเลวร้าย ทำอาชญากรรมเลวร้าย ก็เพราะมันหลงในเรื่อง

ของผัสสะ.

อย่าทำผิดเมื่อผัสสะ ปัญหาก็ไม่เกิดและไม่เป็นทุกข์. ถ้าทำผิดเมื่อผัสสะ จะเกิดปัญหายุ่งยากไปหมด แล้วก็จะต้องเป็นทุกข์ ไม่มีใครช่วยได้ดอก ให้เทวดา พระเจ้าที่ไหนมาช่วยก็ไม่ได้ดอก. ถ้าทำผิดทางผัสสะแล้วก็ต้องเป็นทุกข์, ถ้าทำถูกทางผัสสะแล้วจะไม่เป็นทุกข์, ไม่ต้องเอาพระเจ้าเทวดาผีสางที่ไหนมาช่วยดอก นั่นมันคนปัญญาอ่อนไปพึ่งอ้อนวอนผีสางเทวดาให้ช่วย นั่นมันยกไว้ให้คนปัญญาอ่อน. ถ้าใครอยากเอาปัญญาอ่อนก็เอาซิ, เอาอย่างนั้นแหละ ไปหวังพึ่งผีสางเทวดาอะไรก็ไม่รู้มาช่วยอย่าให้เป็นทุกข์, ไว้ให้คนปัญญาอ่อน ใครอยากปัญญาอ่อนก็เอาอย่างนั้นก็แล้วกัน. แต่**พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ถ้าจะไม่ให้เป็นทุกข์ ต้องอย่าทำผิดเมื่อมีผัสสะ;** ถ้าต้องการมีความสุข ไม่มีความทุกข์ ก็ทำถูกต้องเมื่อมีผัสสะ, ไม่เกี่ยวข้องกับผีสาง เทวดาโชคชะตาเคราะห์กรรมอะไรที่ไหนหมด, มันอยู่ที่ทำผิดหรือทำถูก เมื่อมีผัสสะที่นี่และเดี๋ยวนี้เท่านั้น.

ขอให้ได้เอาความรู้นี้ถ้ายังไม่มี เอาไปทำให้มันมีขึ้นมา อย่าให้การศึกษามันบกพร่อง ซึ่งเราเรียกว่า*การศึกษาชนิดสุนัขหางด้วน เป็นการศึกษาที่ไม่เต็มยังบกพร่องอยู่;*

รู้แต่หนังสือกับรู้แต่ทำมาหากินอาชีพเท่านั้น, รู้แต่หนังสือกับอาชีพเท่านั้น, นี่การศึกษาหมาหางด้วน. **ถ้าหางไม่ด้วน ต้องรู้ธรรมะด้วย ว่าจะเป็นคนกันอย่างไร จึงจะไม่มีความทุกข์;** หนังสือก็รู้เอาซิ อาชีพก็รู้, แล้วมีธรรมะ ไม่เป็นทุกข์กันอย่างไรนี้ก็รู้ **นี่การศึกษาสมบูรณ์.**

ต้องเติมธรรมะ ชีวิตจึงจะสมบูรณ์

ฉะนั้น อาตมาจึงเรียกว่า เหมือนกับเติมธรรมะลงไปในชีวิตให้สมบูรณ์; พูดอย่างตรงไปตรงมา คุณอยากจะโกรธก็โกรธว่า ถ้าคนมีความรู้แต่หนังสือกับอาชีพแล้ว ชีวิตนั้นมันยังโพรงอยู่ไม่เต็ม. เอาอะไรเติมให้เต็มล่ะ? **เอาความรู้ธรรมะที่ยังขาดอยู่นั้นแหละเติมให้เต็ม ให้รู้ว่าปฏิบัติธรรมะอย่างไรจึงจะไม่เป็นทุกข์.**

เดี๋ยวนี้เรามีความรู้หนังสือและอาชีพอยู่แล้ว แต่มันยังกลวงอยู่ในส่วนที่ว่า ธรรมะจะกำกับชีวิตอย่างไรนี้มันไม่มี. นี้มาที่นี่ก็เหมือนกัน เติมส่วนนั้นแหละให้มันเต็ม. ห้องนั้นมันยังไม่เต็ม; สองห้องแรกมันเต็มแล้ว รู้หนังสือแล้ว รู้อาชีพแล้ว แต่ห้องที่สาม คือรู้ธรรมะ สำหรับจะไม่เป็นทุกข์นี้ยังไม่มี มันยัง

เติมชีวิตให้เต็ม ในส่วนที่ยังพร่องอยู่คือธรรมะ, เติมธรรมะลงไปในชีวิต ให้ชีวิตนี้เต็มทั้ง ๓ ส่วน : ทั้งรู้หนังสือ, ทั้งรู้อาชีพ และทั้งมีธรรมะ.

พร่องอยู่ จึงมาเติม, จึงเหมือนกับว่ามา**เติมชีวิตให้เต็ม ในส่วนที่ยังพร่องอยู่คือธรรมะ, เติมธรรมะลงไปในชีวิต** ให้ชีวิตนี้เต็มทั้ง ๓ ส่วน : ทั้งรู้หนังสือ, ทั้งรู้อาชีพ และทั้งมีธรรมะ.

เดี๋ยวนี้เมื่อกระทรวงเขาไม่ได้สอน เราก็หาเอาเองซิ อย่างที่มาที่นี่ก็เห็นได้ชัดว่า มาหาเอาเองนอกหลักสูตรกระทรวง. ถ้าว่ากระทรวงเขาให้สอนให้มีก็ดีซิ ก็สะดวกก็เรียนกันในโรงเรียนก็ได้; เข้าใจว่าต่อไปกระทรวงคงจะขยายหลักสูตรออกมาให้ถึงส่วนนี้ คือให้เรียนธรรมะนี้ขึ้นอีกส่วนหนึ่ง, ให้เป็นการศึกษาชนิดดีชนิดเต็ม, ไม่ใช่ศึกษาหมาหางด้วน.

พูดตะโกนมาทั้งทางวิทยุ ทั้งทางหนังสือก็ไม่รู้กี่สิบครั้งแล้ว, ว่าการศึกษาของชาติ ของโลกนี้ ยังเป็นการศึกษาหมาหางด้วน; ฉะนั้นคนในโลกจึงเป็นโรคประสาทกันมากขึ้น, เป็นบ้ากันมากขึ้น, เป็นอาชญากรรมกันมากขึ้น อะไรกันมากขึ้น,

เพราะการศึกษามันเป็นหางด้วน; ฉะนั้นเมื่อใดการศึกษานี้มันเต็ม สิ่งเหล่านั้นมันก็จะหมดไป. **ถ้ามีศีลธรรมอยู่ในบุคคล ความเลวร้าย**ในกรุงเทพฯ อย่างที่มีอยู่เดี๋ยวนี้**จะไม่มี;** ข่มขืนก่อนฆ่า, ฆ่าแล้วข่มขืน มันเลวร้ายที่สุดของมนุษย์ มันจะไม่มี ถ้าว่ามันมีการศึกษาทางศีลธรรมที่เต็ม.

ขอให้เราถือว่า **การเติมธรรมะลงไปในชีวิตของเราให้เต็มนี้ เป็นความดีอย่างยิ่ง;** ไม่มีอะไรดีกว่าแล้ว ดีกว่ามีเงินเดือนเพิ่มสักสิบขั้น, เติมชีวิตด้วยธรรมะนี้ลงไปให้ชีวิตมันเต็มไปด้วยธรรมะ ดีกว่าได้เลื่อนขั้นเงินเดือนสัก ๑๐ ขั้น ถ้าสอนลูกศิษย์ลูกหา นักเรียนของเรา ให้รู้ธรรมะนี้ลงไปนั้นแหละเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง สมกับที่เราเป็นครู มีบุญคุณเหนือคนในโลก เพราะว่าครูทำให้คนรู้, แล้วก็เป็นคนที่รู้ เป็นคนที่ดี เป็นโลกที่ดี; โลกจะดีหรือจะเลวก็เพราะว่าครูสอนคนให้ดีหรือให้เลว.

เด็ก ๆ นั้นสร้างโลก แต่ว่าเด็กจะมีปัญญาสร้างที่ไหนล่ะ; มันก็แล้วแต่ครูสอนไปอย่างไร ถ้าครูสอนดีทำให้เป็นเด็กดี เขาก็สร้างโลกดี; ครูสอนไม่ดีเขาก็เป็นเด็กเลว มันก็สร้างโลกเลว. ฉะนั้น**โลกอนาคตจะดีหรือจะเลว มันก็ขึ้นอยู่กับที่ครูนั้นสอนดีหรือไม่ดี.** ถ้าครูสอนดีก็เป็นครูที่สร้างโลก มีบุญอันใหญ่

หลวง เป็นปูชนียบุคคล. คำว่าครูนี้แปลว่าผู้เปิดประตูทางวิญญาณ ให้สัตว์โง่ ๆ ออกมาเสียจากคอกแห่งความโง่ คอกเล้าที่เหม็นที่มืด ที่สกปรก ที่อะไรต่าง ๆ ซึ่งสัตว์มันถูกกักขังอยู่ในนั้น. นี้ครูเป็นผู้เปิดประตูให้ออกมาเสียจากคอกชนิดนั้น; ดังนั้นครูจึงเป็นปูชนียบุคคล.

ขอให้เราสามารถทำหน้าที่เปิดประตูให้ลูกเด็ก ๆ ของเราออกมาเสียจากคอกแห่งความโง่ ความทุกข์ ความมืด กิเลสทั้งหลาย แล้วเราก็เป็นครูปูชนียบุคคล ได้สิ่งสูงสุดมีค่าที่สุด, ไม่ใช่เงินเดือนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เยียวยาชีวิต นี้เป็นของเล็กน้อย. **คุณค่าสูงสุดของครู ก็คือได้ทำให้โลกดีขึ้น** ให้คนเป็นเด็กดีสร้างโลกที่ดี, ให้เป็นเหมือนกับว่าครูเป็นผู้สร้างโลกที่ดี โดยใจความก็คือ **เปิดประตูให้สัตว์ออกมาเสียจากความโง่ มาเป็นสัตว์ที่ฉลาด,** แล้วก็ช่วยกันสร้างโลกที่ดี.

นี่อาตมาตั้งใจจะพูดอย่างนี้ สำหรับท่านทั้งหลายที่อุตส่าห์มาจากที่ไกล มาด้วยความหวังว่าจะศึกษาธรรมะ; แล้วธรรมะก็มีอย่างนี้แหละ มี ๔ ความหมายอย่างที่ว่าแล้ว **ความหมายที่สำคัญ ก็คือหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง.** เดี๋ยวนี้เรายังไม่ได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง เรียกว่ามันยังพร่อง

อยู่ เพราะเราไม่รู้ ฉะนั้นเราจึงมาเติม เติมให้รู้ แล้วทำให้เต็ม, อย่าให้มีข้อบกพร่องในหน้าที่ของมนุษย์เลย.

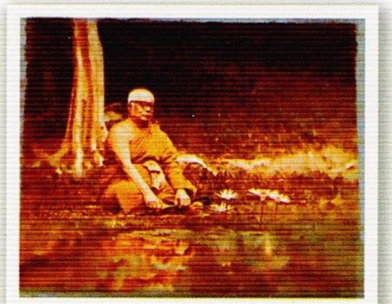
ครูนี้ในส่วนที่เป็นเรื่องของตัวเอง ก็ทำตัวเองอย่าให้เป็นทุกข์เลย, ส่วนที่เป็นหน้าที่เกี่ยวกับลูกศิษย์ลูกหา ก็สอนลูกศิษย์ลูกหาให้รู้จริง, ให้ลูกศิษย์ลูกหาเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ด้วย. ฉะนั้น ครูจึงช่วยทั้งตัวเองและช่วยทั้งลูกศิษย์ลูกหา ซึ่งจะเป็นคนสร้างชาติสร้างโลก, เราก็พลอยมีส่วนบุญกุศล ในการสร้างโลกให้งดงามให้น่าอยู่. เมื่อความรู้เหล่านี้มันบกพร่องอยู่ เราก็เติมให้มันเต็ม, จึงพูดว่ามาที่สวนโมกข์นี้เหมือนมาเติมชีวิตให้เต็มด้วยธรรมะที่ยังพร่องอยู่, หรือว่าเติมธรรมะที่ยังพร่องอยู่ลงไปในชีวิตให้มันเต็ม แล้วก็ได้ผลเกินค่าเหลือที่จะเกินเกินค่ารถไฟ เกินค่าเวลา เกินค่าอะไรต่าง ๆ, จะกำไรมหาศาลมีธรรมะเป็นกำไร มีบุญกุศลเป็นกำไร ซึ่งมันยิ่งกว่าเงินกว่าทอง.

นี้เราพูดกันในฐานะที่ว่าเป็นพุทธบริษัท พูดกันนี้เพื่อจะได้ช่วยกันทำสิ่งที่สนองพระพุทธประสงค์. **พระพุทธองค์ทรงประสงค์ว่า ให้เรานี้ช่วยกันทำให้ธรรมะยังอยู่ในโลก, ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์.** เราก็ต้องช่วยกันซิ, ช่วยกันทำให้ธรรมะมีอยู่ในโลก เพื่อประโยชน์แก่

สัตว์โลกทั้งเทวดาและมนุษย์.

อาตมาจึงแสดงความยินดีแก่ท่านทั้งหลาย เหมือนได้กล่าวคำแรกพูดว่า ขออนุโมทนาในการที่ท่านทั้งหลายมาที่นี่ด้วยความหวังว่า **จะเติมธรรมะลงไปในชีวิตนั้นให้เต็ม,** ให้เป็นชีวิตที่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์อย่างสูงสุด ตรงตามพระพุทธประสงค์, **รักษาธรรมะนี้ไว้ให้ยังมีอยู่ในโลก** เพื่อประโยชน์แก่คนในโลกทั้งเทวดาและมนุษย์.

การบรรยายนี้มันก็พอแก่ความประสงค์แล้ว, ขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดจดจำให้ดี เข้าใจ. พอเห็นว่าอันนี้รอดได้ช่วยได้แล้วประพฤติกระทำอย่างยิ่งให้สุดความสามารถ ในฐานะที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์, **เอาธรรมะมาประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ความเป็นมนุษย์ของตน ให้เจริญอยู่ด้วยธรรมะ,** มีความสุขอยู่ทุกทิพาราตรีกาลเทอญ.

ISBN 974-92279-1-3

9 789749 227916

ธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลาราม
ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐